

ԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐԵԿԵՑՈՒԹՅՈՒՆ

ՇԻՐԱԿ, ԼՈՌԻ, ՏԱՎՈՒՇ

Աղքատության նվազեցում համայնքներում. կիրառական մոտեցումներ

Ամփոփագիր և հիմնական եզրակացություններ

Եվրոպական միության ֆինանսավորմամբ իրականացվող «Աղքատության նվազեցում համայնքներում. կիրառական մոտեցումներ» ծրագրի շրջանակներում ՏՀՀԿ-ն 2021-2022 թվականների ընթացքում իրականացրել է Հայաստանի Շիրակի, Լոռու և Տավուշի մարզերում բազմաչափ աղքատության կրճատմանն ուղղված պետական բյուջետային ծրագրերի և դրանց ազդեցությունների ուսումնասիրություն: Մասնավորապես, քննության են ենթարկվել բազմաչափ աղքատության վրա հնարավոր ուղղակի ազդեցություն ունեցող ռազմավարական և բյուջետային քաղաքականությունների շրջանակները և դրանց ազդեցությունները, ուսումնասիրվել են շահառու մարզերի բնակչության հիմնական կարիքները և դրանց բավարարմանն ուղղված հանրային ծառայությունները, դրանց հասանելիության և օգտագործման մակարդակները: Արդյունքները ամփոփ ներկայացված են ստորև՝ ըստ հիմնական ուղղությունների:

Ռազմավարական և բյուջետային քաղաքականությունների շրջանակի նկարագիրը

- Բազմաչափ աղքատության կրճատմանն ուղղված քաղաքականությունները ձևակերպված են մի շարք սոցիալական, տնտեսական և ենթակառուցվածքային զարգացման պետական ռազմավարական փաստաթղթերում՝ ռազմավարություններ, հայեցակարգեր և ծրագրեր: Դրանք արտահայտված են նաև համապատասխան ոլորտները կարգավորող պետական մարմինների կողմից իրականացվող բյուջետային ծրագրերում:
- Բազմաչափ աղքատության վրա ուղղակիորեն ազդեցություն ունեցող բյուջետային ծրագրերի/միջոցառումների ֆինանսավորումը 2022 թվականին կազմում է ՀՀ պետական բյուջեի 17.2 տոկոսը կամ 382.0 մլրդ դրամ: Այս ծրագրերի կառուցվածքում գերակշռում են կրթության և բնակչության հիմնական կարիքներին ուղղվող ռեսուրսները:

Բազմաչափ աղքատության վրա ազդեցության պոտենցիալ ունեցող բյուջետային ծրագրերի ֆինանսավորումը

	Հիմնական կարիքներ	118,904 մլն դրամ	31,1%
	Բնակարանային պայմանների բարելավում	34,619 մլն դրամ	9,1%
	Կրթության կարիք	134,785 մլն դրամ	35,3%
	Աշխատանքի և զբաղվածության կարիք	1,856 մլն դրամ	0,5%
	Առողջապահության կարիք	91,853 մլն դրամ	24,0%

Ընդամենը
382,017
մլն դրամ

Ընդամենը
17.2%
պետական բյուջեում

2022 թվական, տարեկան ճշտված պլան՝ ինչ ամիսների դրությամբ

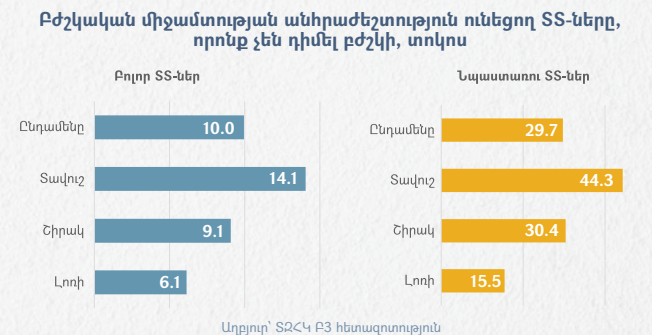
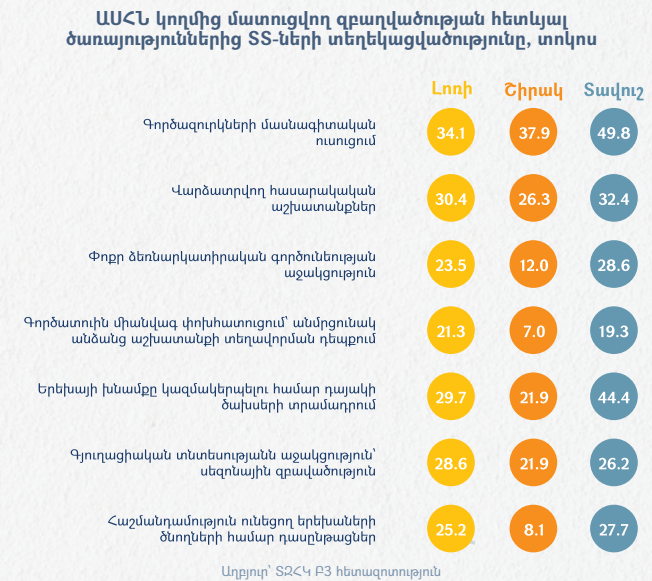
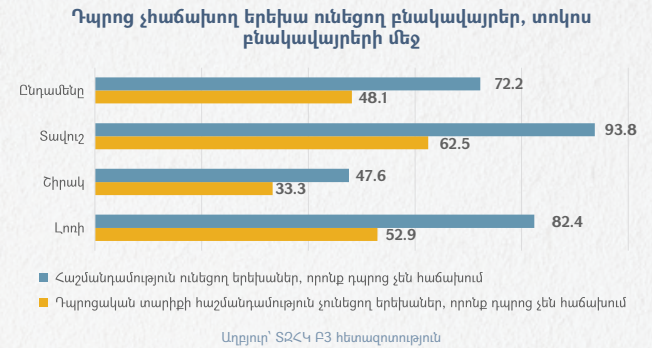
- Կրթության մատչելիության նպատակ հետապնդող բյուջետային հիմնական ծրագրերին ուղղվող ֆինանսական միջոցներն էապես աճել են՝ մոտ 25.9 մլրդ դրամով: Արդյունքում նախատեսվում է, որ կաճեն դպրոցական կրթության համակարգում ընդգրկվածության, կրթական հաստատությունների ֆիզիկական հասանելիության ցուցանիշները: Արդեն 2024 թվականի համար թիրախավորվում են կրթական ծառայությունների որակի և հասանելիության էական աճ՝ պարտադիր կրթության համակարգում 99 տոկոս ընդգրկվածություն, նախադպրոցական հաստատություններում՝ 70 տոկոս ընդգրկվածություն, մարզերում բոլոր նախակրթարանների և տարրական դասարանների սովորողներին կայուն դպրոցական սննդով ապահովում:

- Բնակչության հիմնական կարիքների բավարարմանն ուղղված պետական միջամտություններին ուղղվող միջոցները ևս աճում են 8.3 մլրդ դրամով՝ հանգեցնելով այս ծրագրերի շրջանակներում աջակցություն ստացող ընտանիքների և անձանց թվաքանակի կտրուկ աճի:

- Բնակչության բնակարանային պայմանների բարելավման ծրագրերի արդյունքում բնակարանի ապահովման աջակցություն կստանան ավելի քան 16,000 ընտանիքներ, որը նախորդ տարվա մակարդակը գերազանցում է ավելի քան 2 անգամ: Շահառուների թվաքանակի կտրուկ աճը պայմանավորված է երեխա ունեցող ընտանիքների բնակարանային ապահովման աջակցության շահառուների թվաքանակի աճով:

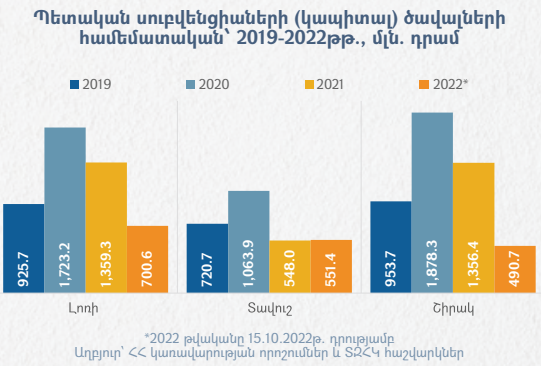
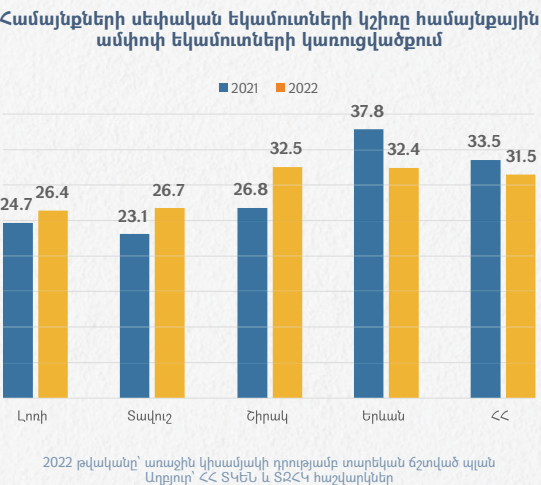
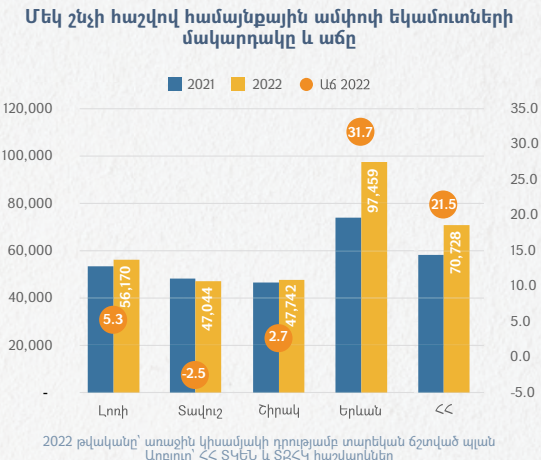
- Աշխատանքի և զբաղվածության կարիքին է ուղղված Զբաղվածության ծրագրերը: Ծրագրի նպատակը բնակչության կայուն և ժամանակավոր զբաղվածության ապահովմանը միտված պայմանների ստեղծումն է: Այս ուղղությամբ ծախսվող պետական ռեսուրսները բավականին համեստ են և կազմում են ընդամենը 1.9 մլրդ դրամ: Ծրագրին ուղղված ռեսուրսների ավելի քան 45.5 տոկոսը նախատեսված է ուղղել աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց անասնապահությամբ զբաղվելու համար աջակցության տրամադրմանը և երեխայի խնամքն աշխատանքին զուգահեռ կազմակերպելու համար դայակի ծառայությունների տրամադրմանը:

- Առողջապահական կարիքին ուղղվող պետական բյուջետային ռեսուրսները նախորդ տարվա համեմատությամբ աճել են: Աճը գերազանցապես պայմանավորված է սոցիալապես անապահով և առանձին խմբերի անձանց բժշկական օգնությանը և մոր ու մանկան առողջության պահպանմանն ուղղվող ռեսուրսների ավելացմամբ: Էապես աճել են մանկաբարձական բժշկական օգնությունից օգտվողների քանակը: Աճել է նաև մարզեր ուղեգրվող բժիշկների թվաքանակը՝ նախորդ տարվա 9 բժշկի փոխարեն մարզեր են ուղեգրվել 50 բժիշկ:

- Շահառու մարզերի համայնքային բյուջետային եկամուտների մակարդակը, դրանց դինամիկան և կառուցվածքը վկայում են, որ համայնքներին բնորոշ է եկամուտների գեներացման ցածր տնտեսական ներուժ: Ընդհանուր առմամբ, Տավուշի և Շիրակի մարզերը մեկ շնչի հաշվով ամենացածր եկամուտներ գեներացնող մարզերի թվում են: Շահառու բոլոր երեք մարզերում սեփական եկամուտների կշիռը նախորդ տարվա համեմատությամբ դրսևորել է աճի վարքագիծ, սակայն այս մարզերն աչքի են ընկնում սեփական եկամուտների ցածր մակարդակով, մասնավորապես՝ Լոռիի և Տավուշը:
- Համայնքներում խիստ ցածր է ֆոնդահայթայթման և տարբեր զարգացման ռեսուրսներից օգտվելու կարողությունները: Դրամաշնորհների կազմում գերակշիռ մասը՝ ավելի քան 97.6 տոկոսը կազմում են ներքին դրամաշնորհները, այսինքն՝ պետական բյուջեից համայնքների բյուջեներին տրամադրվող դոտացիաները և սուբվենցիաները: Արտաքին դրամաշնորհների մակարդակը շատ փոքր է:
- Կառավարության կողմից հաստատված սուբվենցիոն ծրագրերի համաձայն 2022 թվականին շահառու մարզերում սուբվենցիաների ծավալները զիջում են 2019-2021 թվականների միջին տարեկան մակարդակները:
- Իրականացվող սուբվենցիոն ծրագրերն իրենց բնույթով գերազանցապես բազմաչափ աղքատության կրճատման պոտենցիալ ունեն: Նկատենք, որ բոլոր երեք մարզերում մեծ է համայնքային ճանապարհների կառուցմանը և վերանորոգմանը միտված ծրագրերի կշիռը: Հետևում են փողոցային լուսավորության համակարգերի, խմելու ջրի մատակարարման և ջրահեռացման համակարգերի կառուցման և նորոգման ծրագրերը:
- Համայնքների ընդամենը ծախսերի կառուցվածքում շարունակում են մեծ կշիռ կազմել համայնքապետարանի պահպանմանը և համայնքային ծառայողների աշխատավարձերին ուղղվող ծախսերը, չնայած այս ցուցանիշը վերջին տարիներին հիմնականում նվազման վարքագիծ է դրսևորում: Հաջորդում են «Կրթություն», «Բնակարանային շինարարություն և կոմունալ ծառայություններ» և «Տնտեսական հարաբերություններ» գործառական ոլորտները:
- Համայնքային կրթական ծախսերի գերակշիռ մասը՝ մոտ 70.4 տոկոսն ուղղվում է նախադպրոցական կրթությանը: Սոցիալական ծրագրերի իրականացմանն ուղղվող բյուջետային ռեսուրսները կազմում են մոտ 1 տոկոս, առողջապահական ծրագրեր համայնքների կողմից գրեթե չեն իրականացվում:
- Ռազմավարական քաղաքականությունների շրջանակը չնայած քննարկվող ոլորտներում սահմանում է քաղաքականությունների տարբեր մակարդակների նպատակներ, սակայն հաճախ է թերանում սահմանել նպատակների չափման և ձեռք բերման համար համապատասխան չափորոշիչներ, թիրախային մակարդակներ և ժամկետներ: Նման իրավիճակը հնարավորություն է ստեղծում խուսափել կամ հետևողական չլինել սահմանված արդյունքների ձեռք բերման նկատմամբ:

- Իրականացվող բյուջետային ծրագրերը միշտ չէ, որ ընդգրկում են համապատասխան քաղաքականություններով սահմանված նպատակները և արդյունքները, և նպաստում դրանց իրականացմանը:
- Բյուջետային ծագրերի՝ քաղաքականություններին համապատասխանության պարբերական գնահատումը, սահմանված քաղաքականությունների կատարման նկատմամբ վերահսկողությունը և պատասխանատվությունը՝ ռազմավարական քաղաքականությունների կենսունակության և ժառանգականության ապահովման կարևոր խնդիրներից են, որոնք չնայած անտեսված չեն և որոշակի պահանջ կա կառավարության կողմից ձևակերպված, այնուամենայնիվ մնում են չիրագործված:
- Ռազմավարական և բյուջետային քաղաքականությունների բովանդակության շուրջ հանրային երկխոսությունը կրում է ոչ բավարար որակ: Աստիճանաբար աճում է ԲՀԿ-ների դերը և ակտիվ մասնակցության կարևորությունը թե՛ բյուջետային ծրագրերի, թե՛ քաղաքականությունների իրականացման մոնիտորինգի և գնահատման գործընթացներում:

Հանրային ծառայությունների օգտագործումը, հասանելիությունը և կարիքը

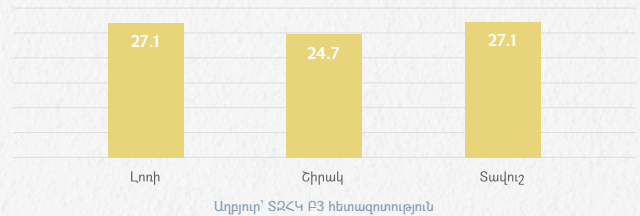
- Շահառու մարզերի կազմում կրթության բարձր մակարդակով աչքի է ընկնում Շիրակի մարզը: Ընդ որում, բոլոր երեք մարզերում կանանց կրթամակարդակն ավելի բարձր է տղամարդկանց համեմատ:
- Գործազրկության մակարդակն ամենացածրը Շիրակի գյուղական բնակավայրերում է՝ 16.7 տոկոս, իսկ ամենաբարձրը՝ Լոռու քաղաքային բնակավայրերում՝ 37.7 տոկոս: Կանանց և տղամարդկանց գործազրկության մակարդակը համապատասխանաբար կազմում է 35.7 և 14.4 տոկոս: Կանանց գործազրկության ամենաբարձր մակարդակն արձանագրվել է Տավուշում, իսկ տղամարդկանց գործազրկության ամենացածր մակարդակը՝ Շիրակում:
- Մեծ է սեփական գյուղացիական տնտեսություններում և պետական/համայնքային հիմնարկներում զբաղվածների կշիռը՝ համապատասխանաբար 35.2 և 30.5 տոկոս: Ընդ որում, սեփական գյուղացիական տնտեսությունում զբաղվածությունը բարձր է մասնավորապես Լոռու մարզում, ինքնազբաղվածությունը համեմատաբար բարձր է Շիրակում, իսկ պետական/համայնքային հիմնարկներում և այլ մասնավոր հատվածում զբաղվածությունը՝ Տավուշում:
- Տնային տնտեսությունների (այսուհետ նաև՝ ՏՏ) գնահատականներով, աղքատությունը 2021 թվականին բոլոր երեք մարզերում խորացել է: Իրենց աղքատ կամ ծայրահեղ աղքատ գնահատած ՏՏ-ների կշիռը Լոռիում աճել է 5.8, Շիրակում՝ 1.8, Տավուշում՝ 1.8:

Շահառու մարզերում իրականացվող սուբվենցիոն ծրագրերը, 2022 թվական, մլն դրամ

	Լոռի	Շիրակ	Տավուշ
Փողոցային լուսավորության համակարգի կառուցում/նորոգում	102.1	172.6	39.6
Ճանապարհների կառուցում/նորոգում	194.5	328.5	376.1
Խմելու ջրամատակարարման, ջրահեռացման համակարգի կառուցում/նորոգում	168.4	25.8	16.7
Շենքերի ընդհանուր բաժնային սեփականության գույքի նորոգում և էներգաարդյունավետության բարձրացում	50.4	24.6	-
Բնակավայրերի գազաֆիկացում	43.0	-	13.0
Մանկապարտեզների կառուցում/նորոգում	78.3	-	-
Այլ	63.8	-	45.3
Ընդամենը	700.6	551.4	490.7

*2022 թվականը 15.10.2022թ. դրությամբ
Սղբյուր՝ ՀՀ կառավարության որոշումներ և ՏՀԿ հաշվարկներ

Գործազրկության մակարդակն ըստ շահառու մարզերի, տոկոս

Գործազրկության մակարդակն ըստ բնակչության առանձին խմբերի, տոկոս (փակագծերում՝ ստանդարտ սխալի մակարդակներն են)

	Լոռի	Շիրակ	Տավուշ
Գյուղ	19.1 (± 2.41)	16.7 (± 2.30)	25.3 (± 2.18)
Քաղաք	37.7 (± 2.58)	35.7 (± 2.58)	29.4 (± 2.38)
Տղամարդ	16.7 (± 2.57)	12.0 (± 2.48)	14.7 (± 2.32)
Կին	34.5 (± 2.42)	34.0 (± 2.39)	38.3 (± 2.23)
Բարձրագույն	23.9 (± 4.89)	19.6 (± 4.23)	24.6 (± 4.40)
Միջին մասնագիտական	26.8 (± 4.42)	25.1 (± 4.29)	25.6 (± 3.64)
Միջնակարգ	28.6 (± 2.71)	27.7 (± 2.74)	29.7 (± 2.68)

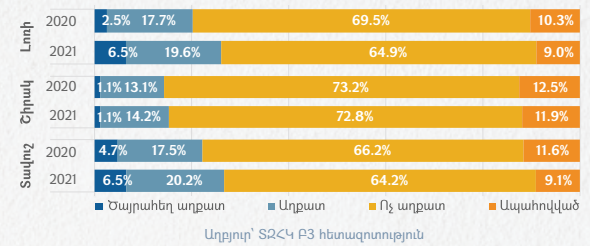
Սղբյուր՝ ՏՀԿ P3 հետազոտություն

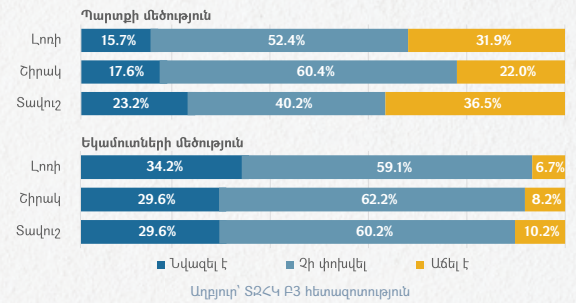
կում՝ 1.0, իսկ Տավուշում՝ 4.5 տոկոսային կետով: Զուգահեռ նվազել են իրենց «ապահովված» համարող ՏՏ-ները՝ Լոռիում՝ 1.3, Շիրակում՝ 0.6, իսկ Տավուշում՝ 2.5 տոկոսային կետով:

- Ընդհանուր առմամբ, Լոռու, Տավուշի և Շիրակի բնակչությունը ծանրաբեռնված է պարտքային պարտավորություններով: ՏՏ-ների 65.6 տոկոսն ունեն վարկային կամ պարտքային տարբեր պարտավորություններ: Ընդ որում, մեկ ՏՏ հաշվով պարտքային պարտավորությունների միջին մեծությունը կազմում է մոտ 1.9 միլիոն դրամ: Առկա պարտքի սպասարկման բեռը ավելի ծանր են գնահատում Լոռու մարզում:
- Շահառու մարզերի ՏՏ-ների մոտ 29 տոկոսը թերսնվում է: Իրավիճակը համեմատաբար ավելի սուր է Լոռու մարզում, որի գյուղական համայնքներում սննդի ծախսերը «ընդհանրապես» կամ «գրեթե» չեն կարողանում բավարարել ՏՏ-ներում 37.6 տոկոսը, իսկ քաղաքային բնակավայրերում՝ 35.9 տոկոսը:
- Առողջապահական ծախսերը չեն կարողանում բավարարել շահառու մարզերի ՏՏ-ների 51 տոկոսը:
- Երեխաների խնամքի և սոցիալական աջակցության ծառայություններից ամենահասանելիին մանկապարտեզների ծառայություններն են: Դրանցից օգտվում են շահառու մարզերի 2-6 տարեկան երեխաների 43.5 տոկոսը: Նախադպրոցական և դպրոցական կրթության որևէ ծառայություններից չի օգտվում 2-6 տարեկան երեխաների 37.7 տոկոսը, կամ համապատասխան տարիքային խմբի երեխաներ ունեցող ՏՏ-ների՝ 43.6 տոկոսը:
- Հետազոտությունում ընդգրկված համայնքներից 72 տոկոսում, առկա է դպրոց չհաճախող հաշմանդամություն ունեցող առնվազն մեկ երեխա, իսկ 48 տոկոսում՝ ոչ հաշմանդամություն ունեցող դպրոցական տարիքի առնվազն մեկ երեխա, որը դպրոց չի հաճախում:
- Երեխաների խնամքի և երկրում ժողովրդագրական իրավիճակի բարելավմանն ուղղված քաղաքականությունների մասին շահառուների տեղեկացվածության մակարդակը բավականին բարձր է: Առավել հայտնի է «երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստի տրամադրման» քաղաքականությունը՝ տեղեկացված է ՏՏ-ների մոտ 85 տոկոսը, և «երրորդ և ավելի երեխայի համար մինչև 6 տարեկան լրանալը ամսական 50,000 դրամ նպաստի տրամադրման քաղաքականությունը»՝ տեղեկացված է՝ 75.5 տոկոսը: Իրականացվող քաղաքականությունների ազդեցությունը ՏՏ-ներում երեխա ունենալու վերաբերյալ որոշում կայացնելու վրա ցածր է:
- Ցածր է տեղեկացվածությունը «չաշխատող մայրերին տրամադրվող մայրության նպաստների» և «երեխա ունեցող ընտանիքների բնակարանային ապա-

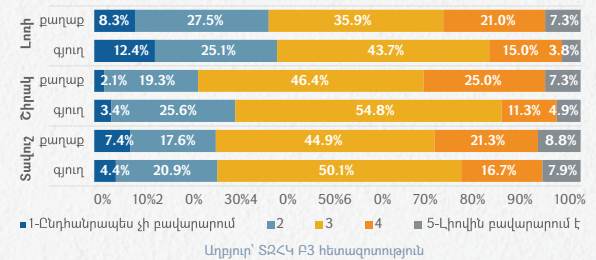
Տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի սուբյեկտիվ ինքնագնահատականներ, տոկոս

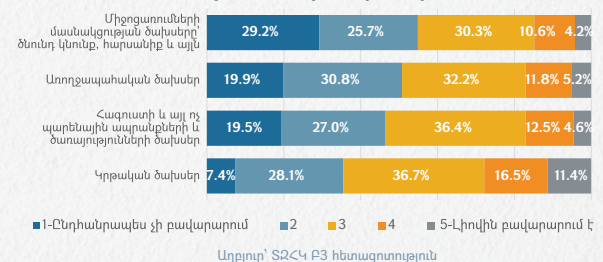
ՏՏ-ների եկամուտների և պարտքի մեծության փոփոխության գնահատականները

Սննդի ծախսերի ապահովման սուբյեկտիվ գնահատականներ, տոկոս

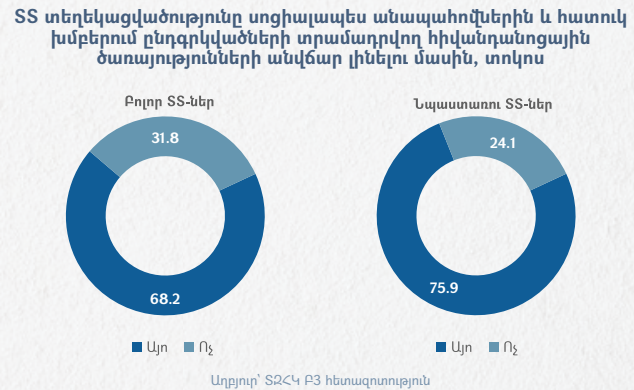
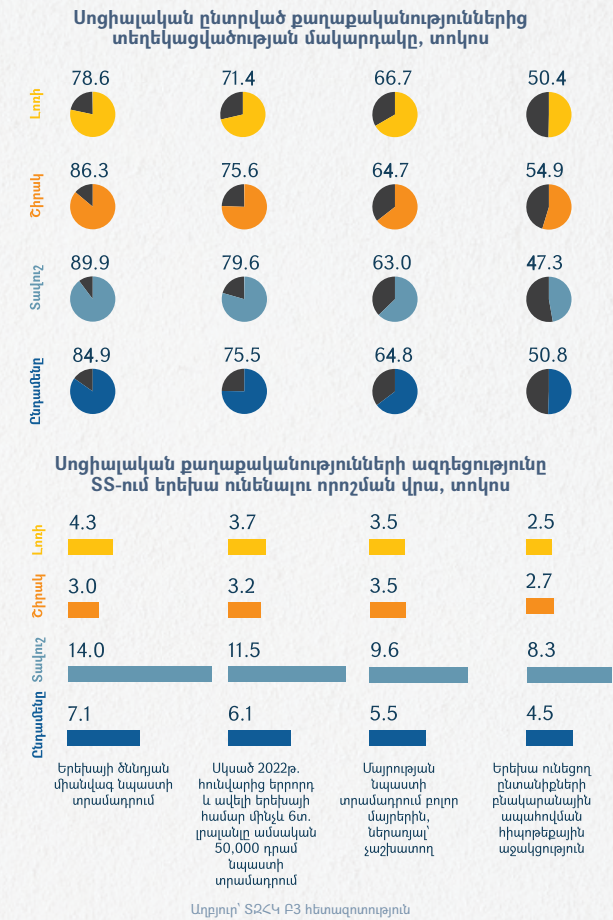
Ծախսերի ապահովման կարողության սուբյեկտիվ գնահատականներ, տոկոս

հովման հիպոթեքային աջակցության» ծրագրերի մասին: Ընդհանրապես, շահառու մարզերում պետական աջակցությամբ բնակարանների ձեռքբերման ծրագրերից օգվողների քանակը փոքր է:

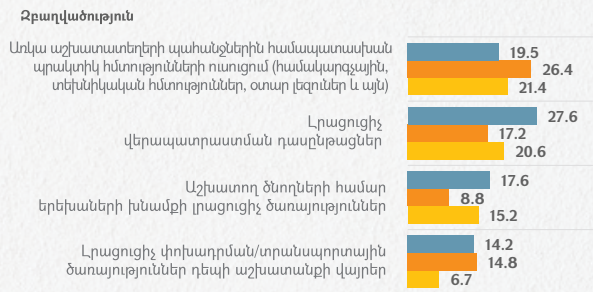
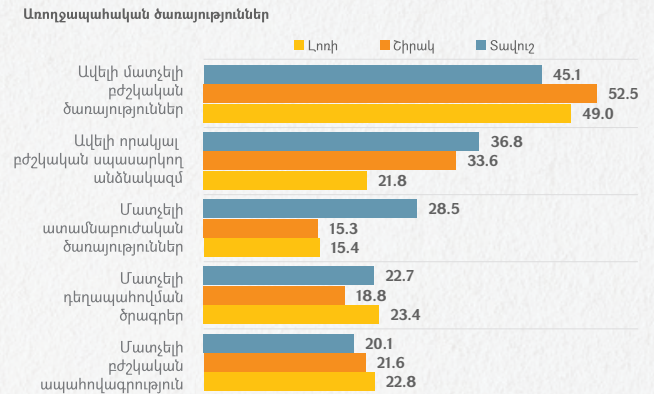
- Ցածր է նաև ԱՍՀՆ կողմից իրականացվող զբաղվածության տարբեր ծրագրերի մասին բնակչության թե՛ տեղեկացվածության և թե՛ դրանցից օգտվելու մակարդակը, այդ թվում հաշմանդամություն ունեցող անձանց կողմից. հաշմանդամություն ունեցող անձանց մատուցվող աշխատանքի տեղավորման ծառայություններից երբևիցե օգտվել են շահառու մարզերում հաշմանդամություն ունեցող անձանց ընդամենը 3.5 տոկոսը:
- Պետական պատվերի շրջանակներում տրամադրվող բժշկական ծառայությունների մասին շահառու բնակչության տեղեկացվածության մակարդակը բարձր չէ: Սոցիալապես անապահովներին և հատուկ խմբերում ընդգրկվածների տրամադրվող հիվանդանոցային ծառայությունների անվճար լինելու մասին տեղեկատվությանը տիրապետում է SS-ների 68.2, իսկ նպաստառու SS-ների 75.9 տոկոսը:
- Ընդհանուր առմամբ, շահառու մարզերում իրականացվող պետական բյուջետային ծրագրերի մասին տեղեկացվածության մակարդակը ցածր է: Այն համեմատաբար բարձր է Տավուշի մարզում:
- Հետազոտությանը նախորդած 12 ամիսների ընթացքում շահառու մարզերի բոլոր SS-ների 10 տոկոսում և նպաստառու SS-ների 29.7 տոկոսում SS անդամներից առնվազն մեկն ունեցել է բժշկական միջամտության և բժշկական ծառայությունների ստացման կարիք, սակայն չի դիմել բժշկի: Բժշկի չդիմելու գլխավոր պատճառը SS-ների 70 տոկոս դեպքերում ֆինանսական է, 8 տոկոս դեպքերում՝ բժիշկներին անվստահությունն է, 4 տոկոս դեպքերում՝ բժշկական հաստատությունը բնակավայրից հեռու գտնվելը:
- Հաշմանդամություն ունեցող անձանց կողմից բժշկական օգնության և վերականգնման պետական ծրագրերից օգտվելու մակարդակը բարձր չէ: Երբևիցե պետական բյուջետային ծրագրերից օգտվել են շահառու մարզերի հաշմանդամություն ունեցող բնակչության ընդամենը 32.1 տոկոսը: Դեղորայքի կարիք ունեցող հաշմանդամություն ունեցող անձանց 47.8 տոկոսն օգտվել է անվճար և արտոնյալ պայմաններով տրամադրվող դեղերից:
- Շահառուների գնահատմամբ աշխատատեղերի բացակայությունը, առողջապահական ծառայությունների ոչ բավարար մակարդակը և ներհամայնքային ճանապարհների վատ վիճակը շարունակում են մնալ համայնքներում բնակչության առջև ծառայած ամենակարևոր երեք խնդիրները:

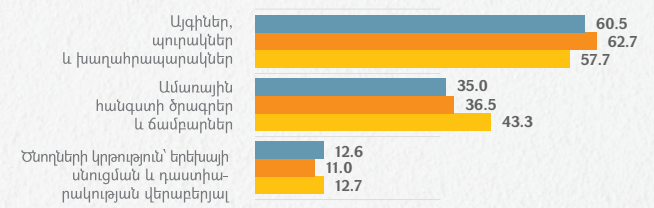

- Առանձնացված սոցիալական ծառայություններից շահառու մարզերի բնակչության կարիքը բարձր է գնահատվում հատկապես որակյալ բժշկական ծառայությունների, մատչելի դեղերի, երիտասարդների և տարեցների զբաղվածության, ինչպես նաև տարեցներին մատուցվող սոցիալական ծառայությունների մասով:
- Մատուցվող առողջապահական ծառայությունների բարելավման տեսանկյունից ՏՏ-ները մի կողմից կարևորում են բժշկական ծառայությունների մատչելիությունը, մյուս կողմից՝ ավելի որակյալ բժշկական սպասարկող անձնակազմի առկայությունը մարզերում:
- Զբաղվածության բարելավման հնարավորությունները բնակչությունը գերազանցապես կապում է լրացուցիչ աշխատատեղերի ստեղծման հետ՝ մոտ 86 տոկոս: Ուշագրավ է, որ բնակչության ավելի քան 20 տոկոսը իր համայնքի բնակչության զբաղվածության բարելավման հնարավորությունները կապում է աշխատատեղերի պահանջներին համապատասխան պրակտիկ հմտությունների ձևավորման և լրացուցիչ վերապատրաստման դասընթացների մասնակցության հետ: Եթե քաղաքային բնակչությունը զբաղվածության մեծացման համար կարևորում է աշխատող ծնողների երեխաների համար խնամքի լրացուցիչ ծառայությունների ստեղծումը, ապա գյուղական բնակչության համար էական է լրացուցիչ փոխադրման/տրանսպորտային ծառայությունների առկայությունը դեպի աշխատանքի վայրեր:
- Երեխաներին աջակցության և դաստիարակության բարելավման տեսանկյունից բոլոր երեք մարզերում առավելապես կարևորվում են այգիների, պուրակների և խաղահրապարակների առկայությունը, ինչպես նաև՝ ամառային հանգստի ծրագրերը և ճամբարները:
- Տարեցների համար զբաղվածության հնարավորությունները և տարեցներին սոցիալական ծառայությունների մատուցումը հատկապես կարևորվել է Լոռու գյուղական բնակավայրերի ՏՏ-ների կողմից: Ընդ որում, տարեցների և հաշմանդամություն ունեցող անձանց աջակցության բարելավման տեսանկյունից բոլոր երեք մարզերում էական են համարվել տնային պայմաններում առողջապահական, ինչպես նաև՝ տնային օգնության/խնամքի ծառայությունների մատուցումը: Լոռիում և Տավուշում կարևորվել են նաև սննդի առաքման ծառայությունները:
- Համայնքային ծառայություններից բոլոր երեք մարզերում համեմատաբար ավելի մեծ կարևորություն ունեն ներհամայնքային ճանապարհների վիճակը, փողոցային լուսավորության և աղբի ժամանակին հավաքման ծառայությունները: Համայնքապետարանի կողմից բնակչության տրամադրվող տեղեկատվությանը, նաև աջակցությանը մեծ կարևորություն չեն տալիս:

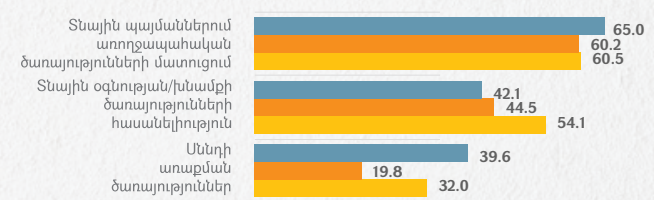
Հանրային ծառայությունների բարելավման ուղղություններն ըստ շահառուների

Երեխաների աջակցություն և դաստիարակություն

Տարեցների և հաշմանդամություն ունեցող անձանց աջակցության

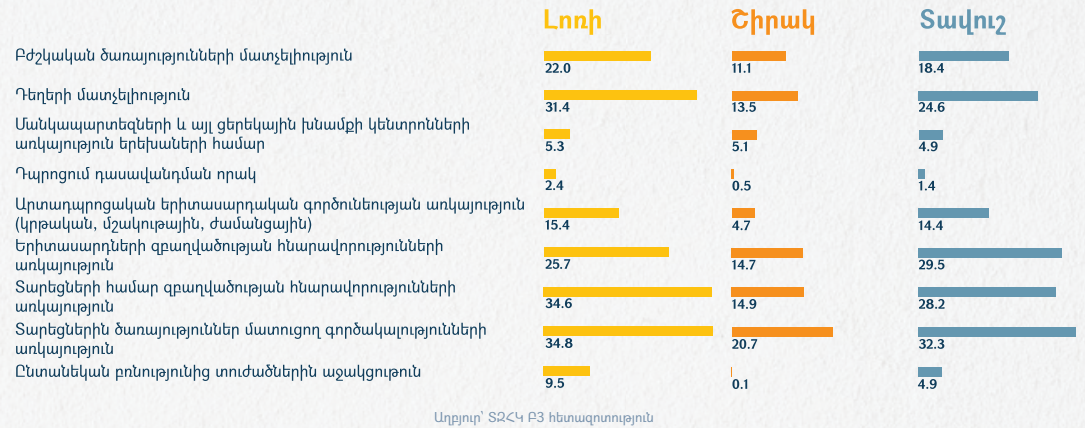

Սղյուղ՝ ՏՁՀԿ Ք3 հետազոտություն

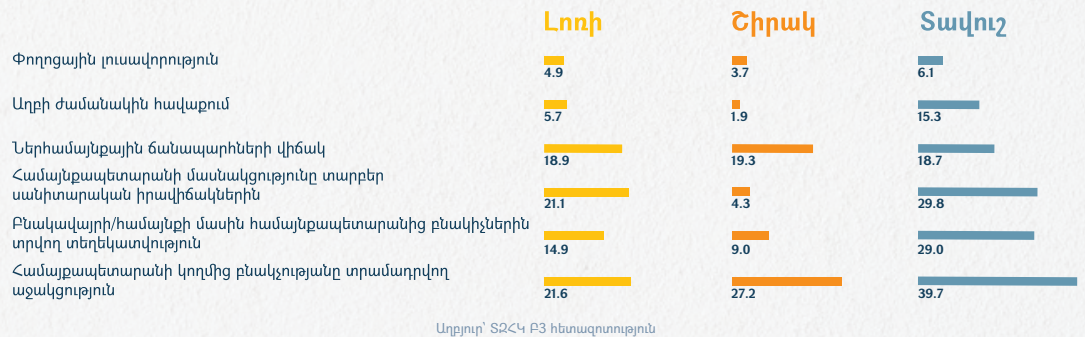

- Ուսումնասիրված SS-ների մոտ 40 տոկոսը գտնում է, որ իրենց համայնքային խնդիրները կարող են լուծվել միայն կառավարության միջնորդությամբ:
- Համայնքներում իրականացվելիք ծրագրերի մասին տեղեկացվածության մակարդակը ցածր է, միջինում տեղեկացված են SS-ների 4.1 տոկոսը: Համանքապետարանի կողմից համայնքային ծրագրերի քննարկումների կազմակերպման վերաբերյալ հարցին դժվարացել է պատասխանել բնակչության մոտ 47 տոկոսը, իսկ 25 տոկոսը նշել է, որ նման միջոցառումներ չեն կազմակերպվում:
- SS-ների 41 տոկոսը գտնում է, որ բյուջետային ծախսերի մասին որոշումներ կայացնելիս բնակիչների կարծիքը և ցանկությունները «հաշվի չեն առնվում»:
- Առանձնացված համայնքային միջավայրը բնութագրող ծառայություններից Տավուշի մարզում համեմատաբար բարձր է բանկերի/բանկոմատների առկայության կարիքը՝ 26 տոկոս, համայնքում փոքր բիզնես բացելու հնարավորությունների կարիքը՝ 23 տոկոս, և համայնքներում արագաչափերի օգտագործման կարիքը՝ 23 տոկոս:
- Շիրակի մարզում՝ մեծամասամբ գյուղական բնակավայրերում, SS-ները հատկապես ժամանցային վայրերի (սրճարան/բար/ռեստորան/ակումբ) կարիքի մասին են նշում՝ 20 տոկոս: Լոռու մարզի SS-ների կարիքը համեմատաբար բարձր է համայնքներում բանկերի/բանկոմատների առկայության և հանրային տրանսպորտի բարելավման մասով՝ համապատասխանաբար 22 և 19 տոկոս: Այգիների և հանգստի վայրերի առկայության կարիքը բարձր է բոլոր երեք մարզերում:

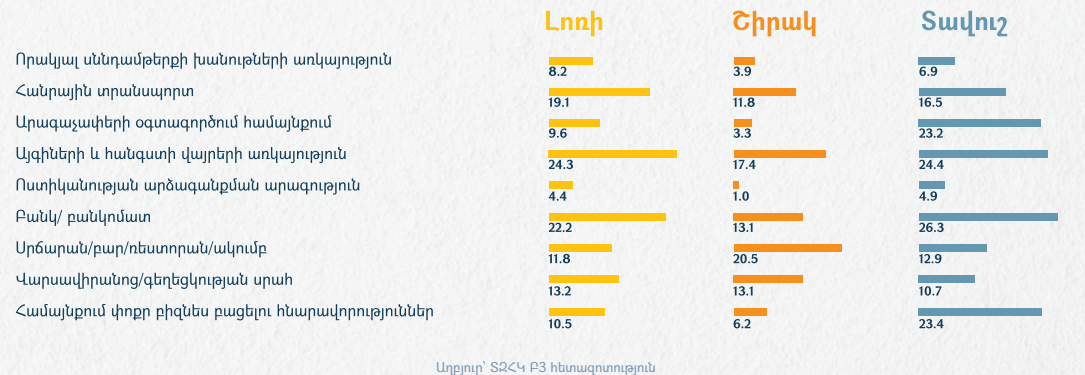
Սոցիալական ծառայությունների կարիքի գնահատականներ, տոկոս SS-ների նկատմամբ

Համայնքային ծառայությունների կարիքի գնահատականներ, տոկոս SS-ների նկատմամբ

Համայնքային միջավայրը բնութագրող ծառայությունների կարիքի գնահատականներ, տոկոս SS-ների նկատմամբ

Հիմնական եզրակացություններ

- Ստացված հիմնական արդյունքները և բացահայտումներն անսպասելի չեն: Թեև հիմնական միտումները պահպանվում են, սակայն սկսվել են նկատվել որակական նոր զարգացումներ:
- Բնակչության եկամուտների մակարդակը ցածր է, պարտքային պարտավորությունները և ծանրաբեռնվածությունը՝ շատ բարձր: Ընդ որում, ըստ հետազոտված բնակչության, իրավիճակը վերջին տարիներին վատթարացել է: Հատկապես անհանգստացնող է թերսնուցման բարձր մակարդակը:
- Կրթության որակի և հասանելիության նկատմամբ բնակչության գոհունակության մակարդակը ցածր չէ: Սակայն, շահառու բնակավայրերի գերակշիռ մասում կան կրթական համակարգից դուրս մնացած երեխաներ: Նախադպրոցական կրթությունը և արտադպրոցական կրթությունը մեծ պահանջարկ է սկսել ստանալ, որը ՏՏ-ների մեծ մասի համար մնում է անհասանելի: Կարևորվում է երեխաների ամառային հանգստի կազմակերպումը և ճամբարների հասանելիությունը:
- Դժգոհություններն առավել մեծ են առողջապահական ծառայությունների որակի նկատմամբ: Որակյալ առողջապահության մատչելիությունը, փորձառու և որակյալ մասնագետների պակասը մնում է գերխնդիր:
- Թեև, ընդհանուր առմամբ աշխատատեղերի հասանելիությունը և զբաղվածության ապահովումը կարևորվում է, սակայն բնակչությունը սկսել է շեշտադրել վերապաստրաստման և նոր գիտելիքների ձեռքբերման, ֆինանսական գրագիտության բարձրացման անհրաժեշտությունը:
- Ուշագրավ է, որ աճում են նաև համայնքային կյանքի որակի և միջավայրի բարելավմանն ուղղված պահանջները: Մասնավորապես, շատերը շեշտադրում և կարևորում են ճանապարհների որակը, փողոցների բարեկարգումը և լուսավորությունը, պուրակների, զբոսայգիների և խաղահրապարակների առկայությունը, ժամանցի վայրերը և հանրային սպասարկման օբյեկտների (ռեստորաններ, սրճարաններ և ակումբներ) առկայությունը գյուղական և փոքր քաղաքային համայնքներում: Նմանատիպ պահանջներն առավել մեծ գերակայություն են սկսել ստանալ, որը հուշում է կյանքի որակի առավել բարձր պահանջների մասին:
- Համայնքային ռեսուրսները և ներուժը մնում են ցածր՝ բնակչության պահանջները և սահմանվող նշաճողերը հասցեագրելու համար: Բնակչությունը փոփոխություններ ակնկալում է ոչ թե համայնքային կառավարման մարմիններից, այլ, ավելի շուտ՝ կառավարությունից: Սակայն, համայնքային մակարդակում բյուջետային և այլ ծրագրային որոշումներին և դրանց կայացման մասնակցությանը մեծ կարևորություն է տալիս:

Զեկույցի բովանդակություն

ԱՄՓՈՓԱԳԻՐ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲԱՑԱՀԱՅՏՈՒՄՆԵՐ

1. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

2. ՄԵԹՈԴԱԲԱՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿ

3. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՇՐՋԱՆԱԿ

- 3.1. Ռազմավարական քաղաքականությունների շրջանակը
- 3.2. Բյուջետային շրջանակը
- 3.3. Համայնքային բյուջեները և աղքատության հաղթահարման պոտենցիալը

4. ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ

ՍՈՑԻԱԼԺՈՂՈՎՐԴԱԳՐԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

- 4.1. Ժողովրդագրություն
- 4.2. Կրթամակարդակ
- 4.3. Գործազրկություն և զբաղվածություն
- 4.4. Միգրացիա
- 4.5. Եկամուտներ և բարեկեցություն

5. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ

ՕԳՏԱԳՈՐԾՈՒՄ,

ՀԱՍԱՆԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿԱՐԻՔ

- 5.1. Հանրային ծառայությունների օգտագործումը
- 5.2. Հանրային ծառայությունների կարևորության, հասանելիության և կարիքի գնահատում
- 5.3. Ծառայությունների բարելավման ուղղություններ

ԱՂՅՈՒՍԱԿՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

ԳԾԱՊԱՏԿԵՐՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

- Սուբվենցիոն ծրագրերի ակտիվացման արդյունքում բյուջեների կառուցվածքում առավել մեծ կշիռ են ստացել համայնքներում կյանքի որակի բարելավմանն ուղղված միջոցառումները:
- Թեև մարդիկ շարունակում են մնալ քիչ տեղեկացված և պակաս գրագետ, սակայն տեղեկացվածությունը, գրագիտությունը և քաղաքացիական ակտիվությունը առավել մեծ կարևորություն են ստանում վերջին տարիներին:
- Զբաղվածության ծրագրերից և պետական պատվերի շրջանակներում առողջապահական ծրագրերից տեղեկացվածության մակարդակը բավականին ցածր է: Առավել լավ տեղեկացված են առկա ժողովրդագրական ծրագրերից, թեև համարվում է, որ դրանք չեն ազդում կամ շատ քիչ են ազդում ընտանիքում նոր երեխաներ ունենալու որոշումների և ծնելիության աճի վրա:
- Կարևորություն են ստանում ծերերի զբաղվածության խնդիրները, ինչպես նաև տարեցների սպասարկման և սննդի մատակարարման պահանջները:
- Ընտանիքներում բռնությունների կանխարգելման միջոցառումները քիչ են արձագանք ստանում: Փոխարենը երիտասարդության զբաղվածության, ինքնաիրացման և զարգացման, ֆիզիկական և հոգեկան առողջության ապահովման միջոցառումները դառնում են պահանջված անհրաժեշտություն:
- Այսպիսով, բազմաչափ աղքատություն երևույթը, բազմաթիվ ասպեկտներ է ներառում: Հետազոտությունը փաստում է, որ պարզ եկամտային աղքատության չափորոշիչներն այսօր ամբողջական չեն կարող նկարագրել բնակչության առկա պահանջները և կենսամակարդակը: Համայնքային կյանքը որոշակի զարգացում է ապրում՝ առաջ բերելով նոր կարիքներ և կյանքի նոր որակի պահանջներ:
- Բազմաչափ աղքատության կրճատմանն ուղղված պետական և համայնքային բյուջետային ռեսուրսները սահմանափակ են և ոչ մեծ՝ չնայած դրանց նկատմամբ աճող պահանջներին: Սահմանված ռազմավարական և բյուջետային քաղաքականությունների կապը բավարար հստակ չէ՝ թույլ է, որը կարող է պայմանավորված լինել թե՛ ռեսուրսների պակասով, թե՛ քաղաքականություն մշակողների և իրականացնողների հետևողականության պակասով: Մյուս կողմից, չնայած աճող պահանջմունքներին, դեռևս հանրությունը և քաղաքացիական հասարակության ինստիտուցիոնալ զարգացումը չեն ապահովում հանրային պահանջի ձևավորման, երկխոսության, մասնակցության և քաղաքականությունների վերահսկողության պատշաճ և ազդեցիկ մակարդակ:

Տնտեսական զարգացման և
 հետազոտությունների
 կենտրոն (EDRC)
 +374(0) 55 540 289
 info@edrc.am
 www.edrc.am